

Плисюк Н. М.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ОСОБЛИВОСТІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКА ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ ЗА ВЧИНЕННЯ УМИСНОГО ВБИВСТВА В УМОВАХ НЕОБХІДНОЇ ОБОРОНИ ТА ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ, ЩО ВЧИНИЛА ЗЛОЧИН

PECULIARITIES OF RESPONSIBILITY OF A LAW ENFORCEMENT OFFICER FOR COMMITTING AN INTENTIONAL MURDER IN REQUIRED DEFENSE AND DETENTION OF A OFFENDER

Досліджуються питання щодо особливостей відповідальності працівника правоохоронного органу за вчинення умисного вбивства під час виконання ним своїх службових обов'язків в умовах необхідної оборони та затримання злочинця. У науці кримінального права одним із дискусійних є питання про визнання суб'єктами складів умисних вбивств під час перевищення меж необхідної оборони та під час перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця працівників правоохоронних органів. У кримінально-правовій науці існує кілька точок зору із приводу кваліфікації дій працівника поліції під час заподіяння ним шкоди особі, яка затримується, та під час необхідної оборони. Чим є заподіяння смерті в разі перевищення меж необхідної оборони або в разі перевищення заходів, необхідних для затримання особи, яка вчинила суспільно небезпечне посягання, працівником правоохоронних органів – умисним вбивством під час перевищення меж необхідної оборони або в разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця, чи перевищенням влади або службових повноважень.

Вирішуючи питання про відповідальність працівника правоохоронного органу в умовах необхідної оборони та затримання особи, що вчинила злочин, необхідно встановити, чи дотримані ним вимоги галузевого законодавства щодо підстав застосування зброї, спецзасобів і заходів фізичного впливу та чи дотримана вимога про те, що «в разі неможливості уникнути застосування сили вона не повинна перевищувати міри, необхідної для виконання покладених на поліцію обов'язків, і має зводитись до мінімуму можливості завдання шкоди здоров'ю правопорушників та інших громадян». У разі дотримання обох вимог відповідальність виключається – такі діяння не є злочинними. У випадку ж недотримання таких вимог працівник правоохоронного органу повинен підлягати кримінальній відповідальності за злочин у сфері службової діяльності. Окрім цього, не слід забувати, що однією з умов правомірності заподіяння шкоди особі під час затримання є час затримання – безпосередньо після вчинення посягання. З урахуванням цієї ознаки в разі умисного вбивства затримуваного безпосередньо після вчинення ним посягання дії працівника правоохоронного органу слід кваліфікувати за ст. 118 КК, а в разі аналогічного діяння, якщо затримується особа, яка перебуває, наприклад, у розшуку, за аналогічний злочин, – ні. У такому випадку матиме місце, за наявності ознак, перевищення влади (ст. 365 КК України).

Ключові слова: *вбивство, працівник правоохоронного органу, суб'єкт злочину, перевищення меж необхідної оборони, перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця.*

Questions about the peculiarities of the responsibility of a law enforcement officer for committing a premeditated murder in the performance of their duties in the context of necessary defense and detention of a criminal are explored. In the science of criminal law, one of the debates is the question of recognizing the subjects of premeditated killings when exceeding the limits of the necessary defense and when exceeding the measures necessary to detain the offender of law enforcement officers. In criminal law, there are several points of view regarding the qualification of actions of a police officer in causing them harm to the detained person and in the necessary defense. What are the causes of death in case of exceeding the limits of necessary defense or in case of exceeding the measures necessary for the detention of a person who committed a socially dangerous assault by a law enforcement officer – intentional murder if the limits of necessary defense are exceeded, or in case of exceeding the measures necessary for detention power or authority.

When deciding on the responsibility of a law enforcement officer in the conditions of necessary defense and detention of the perpetrator, it is necessary to establish: whether the requirements of the sectoral legislation regarding the grounds for the use of weapons, special means and physical influence measures have been met, and whether the requirement that “in case of impossibility to avoid the use of force, it shall not exceed the extent necessary to fulfill the duties assigned to the police and shall minimize the possibility of harming the offender's health to members of the public”. In compliance with both requirements, liability is excluded – such acts are not criminal. In case of non-compliance with such requirements, a law enforcement officer should be criminally responsible for a crime in the field of official activity. In addition, one should not forget that one of the conditions for the lawfulness of causing harm to a person in detention is the time of detention – immediately after the commission of the encroachment. With this in mind, in the deliberate killing of a detainee immediately after committing an encroachment on him, the actions of a law enforcement officer should be qualified under Art. 118 of the Criminal Code, and in the case of a similar act, if the detained person, for example, is wanted, for a similar crime – no. In such a case there will be, in the presence of signs, excess of power (Article 365 of the Criminal Code of Ukraine).

Key words: *murder, law enforcement officer, subject of crime, exceeding of limits of necessary defensive, exceeding of measures necessary for detention of criminal.*

Аналіз питання про відповідальність працівника правоохоронного органу за вчинення умисного вбивства під час виконання ним своїх службових повноважень є дуже актуальним і має важливе значення як для теорії кримінального права, так і для практики

застосування закону про кримінальну відповідальність, зокрема для індивідуалізації відповідальності.

Мета даної публікації полягає в тому, щоб на основі сучасної правової доктрини, чинного кримінального законодавства, правозастосовної та судової

практики проаналізувати особливості відповідальності за вчинення умисного вбивства в умовах необхідної оборони та затримання особи, що вчинила злочин. Різні аспекти кримінальної відповідальності за окремі види вбивств досліджували такі вітчизняні та зарубіжні вчені в галузі кримінального права, як: П.П. Андрушко, М.І. Бажанов, О.А. Баранова, Ю.В. Баулін, С.Д. Бережний, С.Г. Блинська, В.І. Борисов, В.К. Гришук, В.О. Копанчук, М.П. Короленко, В.М. Куц, О.П. Литвин, О.М. Лупіносова, В.М. Мамчур, М.І. Мельник, В.В. Меркур'єв, В.О. Навроцький, В.В. Орехов, Л.А. Остапенко, В.В. Сташис, Є.В. Фесенко, Л.М. Підкоритова, В.Ф. Примаченко, А.В. Савченко, М.І. Хавронюк, Р.М. Юсупов та ін. однак, незважаючи на плідну працю, залишається нерозв'язаною ціла низка питань щодо кваліфікації відповідальності за окремі види вбивств, які вчиняються різними категоріями осіб.

У науці кримінального права одним із дискусійних є питання про визнання суб'єктами складів умисних вбивств під час перевищення меж необхідної оборони та під час перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця, працівників правоохоронних органів. Із першого погляду здається, що вирішення питання про кваліфікацію дій працівників правоохоронних органів у випадку необхідної оборони та затримання злочинця не повинно викликати особливих ускладнень, оскільки в Постанові Пленуму Верховного Суду України від 26 грудня 2003 року № 15 «Про судову практику у справах про перевищення влади чи службових повноважень» зазначено таке положення: «Умисне заподіяння смерті чи тяжкого тілесного ушкодження, вчинене службовою особою під час перевищенні меж необхідної оборони, кваліфікується за ст. 118 або 124 КК України» [1, с. 8]. А як же бути з перевищенням заходів, необхідних для затримання злочинця? Але при цьому ігнорується самостійність кримінально-правового затримання особи, що вчинила злочин, як обставини, що виключає злочинність діяння, і не враховується його наявність у ст. 118 або 124 КК України? [2].

У кримінально-правовій науці існує кілька точок зору із приводу кваліфікації дій працівника поліції під час заподіяння ним шкоди особі, яка затримується, та під час необхідної оборони. Чим є заподіяння смерті в разі перевищення меж необхідної оборони або в разі перевищення заходів, необхідних для затримання особи, яка вчинила суспільно небезпечне посягання, працівником правоохоронних органів – злочинном, передбаченим ст. 118 чи ст. 365 КК України? М.І. Мельник у коментарі до ст. 365 КК України зазначає, що умисне вбивство чи умисне заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, вчинене службовою особою під час перевищення меж необхідної оборони або в разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця, підлягає кваліфікації лише за статтями 118 та 124 КК України [3]. Аналогічної думки дотримується і представник харківської школи В.І. Тютюгін [4, с. 990]. Є.І. Бахтеєва вважає, що норми Загальної частини КК України про необхідну оборону мають особливу універсальність, у зв'язку

із чим обґрунтовується необхідність поширення цих норм не тільки на приватних осіб (громадян), але і на спеціальних суб'єктів, уповноважених на застосування фізичної сили, спеціальних засобів, зброї і бойової техніки [5, с. 9–10]. М.Т. Куц у своїх роботах, посилаючись на чинну практику, стверджує, що дії працівника міліції з перевищення меж заподіяної шкоди варто кваліфікувати за статтями 118 і 124 КК України, якщо потерпілому були заподіяні смерть або тяжкі тілесні ушкодження. Проте інше положення викликає подив – «якщо ж наслідки перевищення влади працівником міліції менш значні (тілесні ушкодження середньої тяжкості чи легкі тілесні ушкодження), то дані дії варто кваліфікувати як перевищення влади або службових повноважень» [6].

Л.В. Гусар стверджувала, що «для працівників поліції застосування необхідної оборони, особливо під час припиненні посягань, спрямованих на права і свободи громадян, є не правовим обов'язком, а передусім реалізацією природного невід'ємного права на захист, а вже у другу чергу – одним зі способів виконання службових обов'язків. Тому їхні дії під час припинення суспільно небезпечного посягання, які полягають у заподіянні шкоди шляхом застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і вогнепальної зброї, повинні, в першу чергу, відповідати положенням ст. 36 КК України, а потім – вимогам Закону» [7]. На підтримку цієї ж позиції О.М. Лупіносова наводить такі доводи: збіг оборони від суспільно небезпечного посягання з виконанням службових обов'язків не може змінити кваліфікацію умисного вбивства під час перевищення меж необхідної оборони, тому що і поза службою представник влади чи військовослужбовець мав би право на активний захист. Це право однаковою мірою надано всім громадянам. Закон не встановлює будь-яких обмежень права на необхідну оборону залежно від службового чи іншого становища особи. Використовуючи це право, службові особи та військовослужбовці діють не тільки як особи, наділені певними службовими повноваженнями (і за відсутності цих повноважень вони мають право вдатися до необхідної оборони), але в як громадяни, що користуються нарівні з усіма правом необхідної оборони. Притягнення службових осіб і військовослужбовців до кримінальної відповідальності за умисне вбивство під час перевищення меж необхідної оборони за статтями про злочини у сфері службової діяльності та військові злочини призвело б до того, що дані особи каралися б суворіше, ніж інші громадяни, тому що ці статті передбачають набагато більше покарання в порівнянні зі ст. 118 КК України. Але ж в такому випадку зі всіх статей Особливої частини КК України, де передбачена така кваліфікуюча ознака, як вчинення злочину службовою особою шляхом зловживання службовим становищем, її слід виключити – щоб забезпечити однакову відповідальність службових і неслужбових осіб [8].

Крім того, службові особи і військовослужбовці підлягали б відповідальності не тільки за перевищення меж дозволеного захисту, що заподіяло

нападнику тяжкої шкоди, але і за всяке інше перевищення, незалежно від того, яким благам того, хто посягає, і у якому розмірі заподіяно шкоду. Таке посилення відповідальності службових осіб і військовослужбовців за ексцеси оборони призвело б до фактичного обмеження права зазначених осіб на оборону від суспільно небезпечних посягань. Перевищення у цих випадках меж припустимого захисту каралося б, отже, суворіше, ніж заподіяння тієї ж шкоди з перевищенням меж необхідної оборони під час відбиття представником влади чи військовослужбовцем нападу на їхні особисті інтереси, вчинене не у зв'язку з виконанням ними своїх службових функцій [8].

Протилежна точка зору із цього приводу у В.М. Козака. Посилаючись на те, що умови правомірності заподіяння шкоди під час виконання службового чи військового обов'язку регламентовані відомчими статутами й інструкціями, а не законом про необхідну оборону, затримання злочинця або крайню необхідність, автор рекомендує випадки перевищення меж необхідної оборони і затримання злочинця військовослужбовцями і представниками влади під час виконання своїх службових обов'язків розглядати як військові чи службові злочини, зокрема як перевищення влади або службових повноважень [9, с. 130–135].

На нашу думку, під час вирішення цього питання слід виходити з низки відмінностей у регламентації необхідної оборони та затримання особи, що вчинила злочин, приватною особою та працівником правоохоронного органу, на що вказує В.І. Осадчий [10, с. 282–286], на прикладі працівників поліції, а саме: 1. Необхідна оборона – це право пересічної особи, а для працівника міліції – і право, і обов'язок. 2. Застосувати вогнепальну зброю, спеціальні засоби, заходи фізичного впливу працівники поліції вправі, якщо інші способи не забезпечили виконання покладених на них обов'язків. Якоїсь конкретної поведінки перед вчиненням необхідної оборони пересічною особою не вимагається. 3. Застосування працівниками поліції вогнепальної зброї, спеціальних засобів, заходів фізичного впливу детально регламентовано в законодавстві. Здійснення необхідної оборони не деталізовано. 4. Застосуванню сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї повинно передувати попередження про намір їх використання, якщо дозволяють обставини. Попередження про вчинення якихось дій під час необхідної оборони не передбачено. 5. Закон України «Про Національну поліцію» забороняє поліцейським за будь-яких обставин сприяти, здійснювати, підбурювати або терпимо ставитися до будь-яких форм катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання. У ст. 36 КК України не передбачено кола осіб, щодо яких необхідну оборону не може бути реалізовано. 6. Положення ч. 5 ст. 36 КК України визначає, що не є перевищенням меж необхідної оборони і не має наслідком кримінальної відповідальності застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для захисту

від нападу озброєної особи або нападу групи осіб, а також для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення незалежно від тяжкості шкоди, яку заподіяно тому, хто посягає. На працівників поліції під час застосування ними вогнепальної зброї, спеціальних засобів, заходів фізичного впливу це положення не може поширюватись. 8. Питання кримінальної відповідальності громадянина за перевищення вимог необхідної оборони і працівника поліції за недотримання вимог застосування вогнепальної зброї, спеціальних засобів, заходів фізичного впливу також вирішується по-різному. Перевищення меж необхідної оборони тягне кримінальну відповідальність лише у випадках, спеціально передбачених у статтях 118, 124 КК України. Працівник поліції, який застосував вогнепальну зброю, спеціальні засоби, заходи фізичного впливу не відповідно до вимог Закону, повинен нести кримінальну відповідальність за перевищення своїх службових повноважень [10, с. 286]. В.І. Осадчий зробив специфічний висновок: «У цілому ж можна констатувати, що необхідна оборона зумовлює право працівників поліції на застосування вогнепальної зброї, спеціальних засобів, заходів фізичного впливу. Проте законною їх діяльністю із застосування вогнепальної зброї, спеціальних засобів, заходів фізичного впливу буде лише під час дотримання ними умов і меж такого застосування, викладених у Законі» [10, с. 288].

Такі ж відмінності відзначив В.І. Осадчий у регламентації затримання особи, що вчинила злочин, щодо пересічної особи та працівника поліції: 1. Для потерпілого, інших осіб, крім працівників поліції, під час затримання особи, що вчинила злочин, стаття 38 КК України не вимагає вжиття якихось дій до її затримання. А застосування вогнепальної зброї, спеціальних засобів і заходів фізичного впливу можливе, коли інші способи не забезпечили виконання працівниками поліції обов'язків із затримання особи, що вчинила злочин. Тобто спершу, за наявної можливості, працівники поліції повинні вчинити будь-які інші дії до затримання такої особи. 2. Потерпілий чи інша особа, крім працівників поліції, не зобов'язаний, затримуючи особу, що вчинила злочин, попереджувати про заходи, яких має намір вжити. А працівник поліції перед застосуванням вогнепальної зброї, спеціальних засобів і заходів фізичного впливу повинен попередити особу, що вчинила злочин і намагаться втекти, про намір їх застосування. 3. Потерпілий чи інша особа, крім працівників поліції, можуть затримувати особу, що вчинила будь-який злочин. Положення ст. 38 КК України (затримання особи, що вчинила злочин) щодо тяжкості злочину, що вчинено особою, яка затримується, вказівки не містить. Єдине, що тут зазначено, – відповідність затримання посяганню або обставинці затримання злочинця. 4. У ст. 38 КК України «Затримання особи, що вчинила злочин» не наведено переліку осіб, затримувати яких не дозволяється. Застосування ж вогнепальної зброї, спеціальних засобів, заходів фізичного впливу щодо певних категорій осіб заборонено. Так, забо-

роняється застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби і вогнепальну зброю до жінок з явними ознаками вагітності, осіб похилого віку або з вираженими ознаками інвалідності та малолітніх, крім випадків вчинення ними групового нападу, що загрожує життю і здоров'ю людей, працівників поліції, або збройного нападу чи збройного опору.

5. Перевищення заходів, необхідних для затримання особи, що вчинила злочин, тягне за собою кримінальну відповідальність лише в разі її вбивства (ст. 118 КК України) чи тяжкого тілесного ушкодження (ст. 124 КК України).

6. Перевищення працівниками поліції умов і меж застосування вогнепальної зброї, спеціальних засобів, заходів фізичного впливу під час затримання особи за певних умов може розцінюватися як перевищення ними влади чи службових повноважень (ст. 365 КК України) [10, с. 292–297].

Незважаючи на те, що В.І. Осадчим не наведено чітких аргументів, чому дії працівників поліції під час перевищення меж необхідної оборони та в разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця, слід кваліфікувати не за ст. 118 та 124 КК України, а за ст. 365 КК України, ми підтримуємо його позицію з таких міркувань. Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони будь-якого злочину є суспільно небезпечне діяння, під яким, як правило, розуміється обов'язкова ознака кожного складу злочину, що являє собою суспільно небезпечну, кримінально-протиправну, винну (усвідомлену, вольову) дію або бездіяльність суб'єкта злочину, яка безпосередньо чи опосередковано заподіює істотну шкоду або створює загрозу заподіяння істотної шкоди об'єкту кримінально-правової охорони [12, с. 222]. Суспільно небезпечним діянням у складі злочину, передбаченого ст. 365 КК України, є умисне вчинення працівником правоохоронного органу дій, які явно виходять за межі наданих їй прав чи повноважень, якщо ними заподіяно істотну шкоду охоронюваним законом правам та інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб.

Перевищити межі необхідної оборони або заходи, необхідні для затримання злочинця, працівник правоохоронного органу інакше як шляхом застосування зброї, спеціальних засобів або принаймні заходів фізичного впливу не може. А цими засобами він наділений як представник державної влади. Використання цих засобів чітко регламентовано відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» [11]. Отже, перевищуючи межі необхідної оборони або заходи, необхідні для затримання злочинця, працівник поліції тим самим порушує вимоги Закону України «Про Національну поліцію», а відтак – вчиняє дії, «виконання яких дозволяється тільки в особливих випадках, або з особливого дозволу, або з додер-

жанням особливого порядку», з їх порушенням.

Таким чином, вирішуючи питання про відповідальність працівника правоохоронного органу в умовах необхідної оборони та затримання особи, що вчинила злочин, необхідно встановити, чи дотримані ним вимоги галузевого законодавства щодо підстав застосування зброї, спецзасобів і заходів фізичного впливу та чи дотримана вимога про те, що «в разі неможливості уникнути застосування сили вона не повинна перевищувати міри, необхідної для виконання покладених на поліцію обов'язків, і має зводитись до мінімуму можливості завдання шкоди здоров'ю правопорушників та інших громадян». У разі дотримання обох вимог відповідальність виключається – такі діяння не є злочинними. У випадку ж недотримання таких вимог працівник правоохоронного органу повинен підлягати кримінальній відповідальності за злочин у сфері службової діяльності. Окрім цього, не слід забувати, що однією з умов правомірності заподіяння шкоди особі під час затримання є час затримання – безпосередньо після вчинення посягання. З урахуванням цієї ознаки, якщо сприйняти позицію про однакову відповідальність пересічних громадян та працівників правоохоронних органів, то у випадку умисного вбивства затримуваного безпосередньо після вчинення ним посягання, за наявності інших ознак, дії працівника правоохоронного органу слід кваліфікувати за ст. 118 КК, а під час аналогічного діяння, якщо затримується особа, яка перебуває, наприклад, у розшуку, за аналогічний злочин, – ні. У такому випадку матиме місце, за наявності ознак, перевищення влади (ст. 365 КК України). Розуміємо, що це не логічно, що час затримання не може визначати кваліфікацію в таких випадках, а відтак в обох випадках має вирішуватись питання про наявність чи відсутність ознак складу злочину, передбаченого ст. 365 КК України. А звідси, якщо стосовно працівника правоохоронного органу не працюють положення ст. 118 та 38 КК України (про перевищення заходів під час затримання), то не можуть застосовуватись і положення ст. 118 та ст. 36 КК (про перевищення меж необхідної оборони), оскільки вони є тотожними за кримінально-правовим значенням.

Зважаючи на сказане, серед перспектив подальших розвідок даного напрямку має бути розроблення вирішення питання про те, коли має місце караність діяння під час перевищення меж необхідної оборони або в разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця, і коли караність виключається в силу того, що суб'єктом складів умисних вбивств, передбачених статтею 118 КК України, може бути лише загальний суб'єкт. Деякі моменти даного питання залишаються малодослідженими, оскільки вбивство може вчинятися і іншими особами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.12.2003 року № 15. *Вісник Верховного Суду України*. 2004. № 2. С. 8.
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-14. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131.
3. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. – 3-тє вид., переробл. та доповн. / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. Київ : Атіка, 2005. 1064 с.
4. Кримінальний кодекс України : науково-практичний коментар / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін. ; за заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Вид. третє, переробл. та доповн. Харків : ТОВ «Одіссей», 2006. 1184 с.
5. Бахтеєва Е.И. Превышение пределов необходимой обороны: Проблемы квалификации : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Уральская государственная юридическая академия. Екатеринбург, 1999. 28 с. С. 9–10.
6. Куц Н.Т. Основания и порядок применения огнестрельного оружия работниками ОВД : учеб. пособ. Київ : Наук. думка, 1976. 59 с.
7. Гусар Л.В. Необходима оборона: криминологічні та кримінально-правові аспекти : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.08 ; Одеська національна юридична академія. Одеса, 2009. 17 с.
8. Лупіносова О.М. Суб'єкт умисного вбивства під час перевищенні меж необхідної оборони. URL : <http://vuzlib.com/content/view/1478/60/>.
9. Козак В.Н. Право граждан на необходимую оборону. Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1972. 162 с.
10. Осадчий В.І. Проблеми кримінально-правового захисту правоохоронної діяльності : дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук : 12.00.08. Київ, 2004.
11. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 року № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379.
12. Гришук В.К. Кримінальне право України: Загальна частина : навч. посіб. для студентів юрид. фак. вищ. навч. закл. Київ : Видавничий дім «Ін Юре», 2006. 568 с.